

SOCIOLOGY OF COMMUNITIES

Academic Professor PhD Adrian GORUN
“Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

Professor PhD Horațiu Tiberiu GORUN
“Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

ABSTRACT. EMILE DURKHEIM HAS GIVEN POLITICAL SCIENCE IN GENERAL AND SOCIOLOGY IN PARTICULAR, A NUMBER OF TERMS AND DEFINITIONS WITH WHICH WE OPERATE TODAY. ONE OF THESE DEFINITIONS IS THE ONE FOR SOCIAL FACT DESCRIBED BY THE FRENCH SOCIOLOGIST AS FOLLOWS: “A SOCIAL FACT IS EVERY WAY OF ACTING, FIXED OR NOT, CAPABLE OF EXERCISING ON THE INDIVIDUAL AN EXTERNAL CONSTRAINT; OR AGAIN, EVERY WAY OF ACTING WHICH IS GENERAL THROUGHOUT A GIVEN SOCIETY, WHILE AT THE SAME TIME EXISTING IN ITS OWN RIGHT INDEPENDENT OF ITS INDIVIDUAL MANIFESTATIONS”¹. EVEN IF DURKHEIM’S OPTION SEEMS CENTERED ON SOCIETY, WITH THE INDIVIDUAL HAVING A PASSIVE ROLE OF RECEPTOR OF EXTERNAL CONSTRAINTS, A SIMPLE LOGIC OF APPROACHING THE ANATOMY AND PHYSIOLOGY OF SOCIETY AS A SYSTEM HIGHLIGHTS THAT ANY SOCIAL FACT IS IMMANENTLY A BIPOLAR ONE, ASSUMING BOTH *INDIVIDUAL* AND *SOCIETY*; THE SOCIAL FACT RECEIVES DIFFERENT INTERPRETATIONS AND HAS SPECIFIC DYNAMICS WITHIN THE TWO MAJOR SOCIO-HUMAN REALITIES: *COMMUNITY* AND *SOCIETY*². THE PERSPECTIVE ON THE SOCIO-HUMAN EXISTENCE IN WHICH DEVELOPMENT ORIGINATES IS UNDERSTOOD AS MODERNIZATION, AND MODERNIZATION IS ACHIEVED THROUGH INDUSTRIALIZATION AND URBANIZATION.

KEYWORDS: COMMUNITY, SOCIETY, SOCIAL FACT, SOCIAL DISORDER, INDIVIDUAL.

I. **Introducere. Comunități și societăți**

De la Emile Durkheim au rămas în știința politică în general, în sociologie în special, o serie de termeni și definiții cu care operăm și azi. Una dintre definiții este cea a *faptului social* indicat de sociologul francez astfel: „*Este fapt social orice fel de a face, fixat sau nu, capabil să exercite asupra individului o constrângere exterioară, sau care este general pentru o întreagă societate dată, având totuși o existență proprie, independentă de manifestările sale individuale*³”.

¹ Durkheim, Emile, *The Rules of Sociological Method*, Scientific Publisher, 1974, p. 67.

² See Otovescu, Dumitru (coordinator), *Treatise of General Sociology*, Beladi Publishing House, 2010, p. 762; Gorun, Adrian (coordinator), *Regional Policy in Romania*, Academica Brancusi Publisher, 2013, p. 120.

³ Emile Durkheim, *Regulile metodei sociale*, Editura Științifică, 1974, p.67

Chiar dacă opțiunea lui Durkheim pare centrată pe societate, individul având un rol pasiv, acela de receptor al constrângerilor exterioare, o logică simplă de abordare a anatomiei și fiziologiei societății ca sistem evidențiază că orice fapt social este immanent unul bipolar, presupunând, deopotrivă, *individul* și *societatea*; faptul social primește conținuturi diferite și are dinamici specifice în cele două realități socio – umane majore: *comunitatea* și *societatea*⁴.

Perspectiva asupra existenței socio – umane în care se originează dezvoltarea este înțeleasă ca modernizare, iar modernizarea se realizează prin industrializare și urbanizare.

II. a) *Comunități și societăți. Repere conceptuale*

Cei doi termeni abundă în inexactități, generând multe confuzii.

Acestea provin fie din lipsa de performanță lingvistică, fie din sensurile contextual – diferite date celor doi termeni atât în perimetrul cunoașterii comune, cât și în spațiul specializat al cunoașterii științifice. Așa se face că, în unele științe, diferențele sunt estompate, ajungându-se chiar la identificarea comunității și societății, iar în alte științe diferențierile se absolutizează, vorbindu-se despre societăți și comunități chiar în termeni antagonici.

Sociologul Ferdinand Tönnies clarifică multe aspecte de ordin teoretic. El indică prin cei doi termeni – *comunitate* (*Gemeinschaft*) și *societate* (*Gesellschaft*) – două modele de viață, modele întemeiate în două tipuri de ordine socială în care structura capitalului social diferă. În linia lui Fukuyama⁵, putem afirma că prin comunitate Tönnies indică setul de attribute ce caracterizează *societatea europeană rurală*, societate premodernă tipică ce consta într-o „rețea densă de relații personale bazată aproape în totalitate pe legături de rudenie și pe contactul direct «față în față», care are loc într-un sat mic, închis”⁶, iar prin *societate* indică setul legilor și al altor reglementări formale „ce caracterizau societățile mari, urbane, industriale”⁷. La rândul lor, la nivelul *societății*, relațiile sociale suportă schimbări de esență: ele sunt „mai formale și impersonale”, iar „indivizii nu contau în aceeași măsură unul pentru altul în privința sprijinului reciproc”, fiind mult mai puțin constrânși din punct de vedere moral.

La rândul lor, *tipul de legături* pe care se bazează *comunitatea* și *societatea* este diferit: relațiile de *statut* (contact) pentru prima și relațiile de *contract* pentru cea de pe urmă.

Distincția între relația de *statut* și relația de *contract* este importantă întrucât:

- indică suportul ontic diferit al celor două tipuri de relații: *morală*, ca set de valori, norme și principii pentru relația de statut, *voința convergentă a părților*, ca înțelegere cu privire la o prestație, pentru relația de contract;
- indică, pe de o parte, caracterul *nelimitat* al relației de statut, caracter izvorât din independența exercitării relației față de voința părților (este o relație morală), iar pe de altă parte, caracterul *relativ determinat* (deci, *limitat*) al relației de contract (fiind una contractuală, relația poate înceta când voințele devin divergente, iar termenii din contract prescriu conduitele părților);

⁴ Vezi și Dumitru Otonescu (coord.) *Tratat de Sociologie Generală*, Editura Beladi, 2010, p.762;

Adrian Gorun (coord.), *România și politici regionale*, Editura Academica Brâncuși, 2013, p.120

⁵ Fr.Fukuyama, *Marea Ruptură, Natura umană și refacerea ordinii sociale*, Editura Humanitas, 2011, p.17

⁶ Ibidem

⁷ Ibidem

● indică două moduri diferite de întemeiere a capitalului social: întemeierea capitalului social prioritar în norme și valori informale în comunitate și întemeierea cu prioritate a capitalului social în legi raționale formale în societate.

II. b) *Destructurări și dezordine socială generate de trecere*

Saltul de la *comunitate* la *societate* (de la relația de statut la relația de contract), salt corespunzător tranziției la societățile industriale, produce destrucțiuni și dezordine socială, ordinea specifică societăților agricole fiind practic destrucțurată.

Procesul se manifestă în amplitudini diferite în mediul rural și mediul urban, cel de pe urmă fiind mult mai afectat, realizându-se o schimbare esențială a modului de viață a indivizilor. Prezentăm succint aceste schimbări.

Astfel:

- 1) Relațiile de contract înlocuiesc total (sau aproape total) relațiile de statut în *societățile urbane*. Controlul informal al cartierelor dispare. În societățile rurale, urmare a unor caracteristici proprii stilului de viață, modernizarea permite coexistența relațiilor de contract cu relațiile de statut. Conservarea unor obiceiuri, tradiții, cutume, chiar a unor norme sociale în comunitățile rurale este favorizată de o serie de attribute pe care le presupune viața în societățile cu caracter relativ închis; trăinicia relațiilor bazate pe rudenie și contactul direct, conștiința apartenenței la un spațiu identitar („vatra satului”), funcțiile familiei, trăirea în comun a unor evenimente majore (nașterea, nunta, moartea cu ritualurile specifice), controlul (*difuz*, dar *mereu prezent*) al conduitelor și sancționarea promptă a devianțelor, artefactele, trăinicia credințelor religioase, munca laolaltă, conștiința datoriei față de obște, (re) trăirile laolaltă a sărbătorilor, serbările și nedeile, șezătorile, claca, hramurile și ritualurile de trecere etc.

Este cert că procesul industrializării a alterat substanțial capitalul social specific comunităților rurale, amplitudinea transformărilor fiind diferită de la un spațiu geografic la altul, funcție și de capacitatea de comunicare și interrelaționare a entității cu orașul industrializat.

- 2) Frecvențele schimbări de status, generate de mobilitățile demografice și fenomenul navetismului (care au drept consecință statutul ambivalent, dual țăran – muncitor), produc o slăbire a capitalului social specific mediului rural (dubla revendicare a identității celor cu statut dual), setul de valori informale împărțite de membrii grupului fiind serios alterat.

Toate acestea slăbesc *coeziunea grupului*: formele noi de colaborare dintre membrii grupului slăbesc încrederea reciprocă (*unul în altul*), diminuarea acesteia fiind generată și de pătrunderea relațiilor bazate pe contract (aspecte precum dolul, viciile ascunse, înșelăciunea, neonorarea la termen a datoriilor ș.a. apar tot mai frecvent în raporturile de statut unde valorile, normele și preceptele morale asigurau trăinicie și încredere în colaborare).

Satul tradițional taxează într-un mod extrem de dur abaterile de la normele morale, fenomene precum nașterea copilului „din flori”, furtul, avortul, neindeplinirea obligațiilor obștești (sau îndeplinirea defectuoasă a acestora), neonorarea datoriilor, nefrecventarea bisericii, distrugerile, adulterul, concubinajul, prostituția, omorul ș.a fiind fapte ce aduc blamul comunității și intră în mentalul colectiv, păstrându-se la nivelul mai multor generații succesive. Mai mult, stigmatizarea făptuitorului se transferă și asupra familiei sale, dar și asupra urmașilor,

în multe situații nepoții, strănepoții fiind indicați prin raportare la predecesorii care, cu mult timp în urmă, au încălcat normele morale sau juridice. Toate acestea izvorăsc dintr-o stare de spirit – *o stare a bunului simț* – care transcede și indivizii și raporturile concrete dintre ei, dintr-o „zestre” a comunității rurale în care profanul se întrepătrunde cu sacrul, dintr-o „cumințenie” ce se exprimă în „frica de Dumnezeu”, respectul pentru înțelepciune și promotorii ei (preoții, dascălii, medicii), pentru lege și tradiție, pentru cumpătare și buna cuviință, pentru vatra satului pe care fiecare (și toți laolaltă) o subînțelege ca fiind „luată cu împrumut” de fiecare generație de la copiii generațiilor viitoare. *O stare a bunului simț fondată în prețuirea deopotrivă a străbunilor și strănepoților, o stare vecină cu veșnicia.*

Caracterul accentuat *impersonal* al relațiilor sociale în orașul industrializat erodează coeziunea și generează atomizarea indivizilor întrucât slăbesc enorm constrângerile morale.

Fenomenul afectează tot mai mult și societățile rurale în era industrializării și postindustrializării, fără a distruge însă în totalitate capitalul social specific.

3. Mediul de conviețuire are particularități specifice ruralului și urbanului, specific dat de *spațiul diferit în care se conviețuiește.*

Astfel, în rural vecinătățile sunt bine conturate (casa, gospodăria, curtea, grădina), servituțile respectate, instinctul de proprietate amplificat, delimitările consacrate. Așa încât *unul lângă altul* permite interrelații cu *subiecți cerți*, contacte între persoane ce se cunosc, se „știu” (inclusiv ascendențele sunt „știute”). Cu toate acestea, chiar dacă spațiul social și psihic creează *percepția apropierii* (urmare a caracterului *direct* al interrelațiilor), spațiul fizico – natural este, în comunitățile rurale, unul aerisit, permisiv, un spațiu ce asigură libertate de mișcare într-un cadru relativ determinat, chiar forme ale autarhiei.

În societățile urbane industrializate lucrurile stau diferit în privința spațiului de conviețuire. Viața în oraș este una în care vecinătățile sunt, în cea mai mare parte a lor, difuze (de exemplu, apartamentele de bloc coexistă cu spațiile folosite în comun), dezmembrămintele dreptului de proprietate sunt mai clar conturate (de exemplu, în unele cazuri, locatarul este doar chiriaș, având doar drept de folosință și nu de dispoziție), ceea ce slăbește instinctul apropierii (de proprietate), delimitările sunt slab identificate. *Unul lângă altul* nu se exprimă prin interrelații între subiecți ce se cunosc îndeaproape decât arareori (eventual „se știu din vedere”), persoanele ce conviețuiesc nu-și cunosc reciproc biografia (nimeni nu știe decât arareori „istoria” celorlalți). Deși spațiul fizic este unul aglomerat, spațiul social și politic creează *percepția depărtării* (urmare și a atomizării accentuate). *Vizibilității* din rural i se contrapune anonimatul din urban cu consecințe dintre cele mai diverse.

Astfel, vizibilitatea îndeamnă la reținere, cumpătare, respectarea normelor, cutumelor, tradițiilor evitându-se ieșirea în evidență prin fapte ce sunt imediat supuse oprobiului public (comunității). Teribilismul, obrăznicia, infatuarea (grandomania), parazitismul social, duplicitatea etc, întâlnite adesea în urbanul anonimizat, induc percepția unei proaste reputații în ruralul vizibilizat.

Întemeiată în identitatea transparentă (și, totodată, bine cunoscută de ceilalți), vizibilitatea protejează comunitatea rurală de efectele nocive ale unor conduite deviate, chiar și în perioadele destructurărilor impuse de tranziții.

Întemeiat în identitatea mascată, anonimatul protejează indivizii cu conduite nocive, precum și faptele lor.

În oricare dintre „valorile” despre care vorbește Toffler, populația din spațiul rural este mai omogenă decât populația orașelor, deși trebuie observat că omogenitatea scade pe măsura avansării spre cel de-al treilea val.

În spațiul urban eterogenitatea populației se prezintă în parametri ridicați ceea ce generează anonimat, masificare.

Individul se „topește” ca identitate într-un corpus comun; el se pierde în anonimatul ce facilitează, protejează și ascunde conduitele deviante și care îngreunează individualizarea răspunderii. Mediul în care se conviețuiește în oraș este unul permisiv pentru propagarea efectelor nocive ale dezagregării, unul permisiv fecundei contaminări negative, unul în care dezordinea socială se instaurează mult mai rapid. Depinde de nivelul de educație cât de amplă și intensă este dezagregarea.

III. Succinte concluzii

Am insistat asupra acestor aspecte spre a clarifica unele dintre ambiguitățile derivate din utilizarea termenilor de *comunitate* și *societate*. Insistența cu care m-am raportat la Tönnies se datorează nevoii de a demonstra tipul de relații care întemeiază capitalul social în cele două medii de viață. Analizând evoluția acestor relații de la relațiile de statut (contact) la relațiile de contract, m-am raportat la diverse coordonate ale spațiului specific, la raporturile dintre membrii grupului derulate în acest spațiu construit, fără a lua încă în calcul relațiile grupului cu un anumit teritoriu (cu sensul de comunități teritoriale)⁸.

⁸ Vezi în acest sens, Adrian Gorun (coordontor) *România și politici regionale*, pp 135 – 148.